

JÓZEF BUDNIAK
Katowice – Cieszyn

EKUMENIZM NA ŚLĄSKU

Na mapie Polski są miejsca, gdzie ruch ekumeniczny rodzi się i wyrasta z historycznych doświadczeń, ze swoistego dziedzictwa kulturowego i procesów społecznych. Do takich miejsc należy Śląsk – położony na styku narodów, kultur i wyznań. Wielokulturowość i wielowyznaniowość mocno zaważyła na jego charakterze i nadała mu swoisty wymiar. Tu bowiem oprócz wielu mniejszych współdziałają ze sobą dwie wielkie wspólnoty Kościołów, rzymskokatolickiego i ewangelicko-augsburskiego. Kościół katolicki na tym terenie obejmuje 5 metropolii (po stronie Polski: katowicka, krakowska, wrocławska; po stronie Republiki Czeskiej: praska i ołomuniecka), w skład których wchodzi 9 diecezji (bielsko-żywiecka, gliwicka, katowicka, opolska, wrocławska, legnicka, świdnicka, Hradec Kralove i ostrawsko-opawska), zaś Kościół ewangelicki – 6 diecezji (po stronie Polski: cieszyńska, katowicka i wrocławska; po stronie Republiki Czeskiej: Śląskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Wyznania, Luterkańsko-Ewangelickiego Kościoła Augsburskiego Wyznania, Ewangelickiego Kościoła Augsburskiego Wyznania. Zarówno Śląsk Cieszyński, należący do diecezji bielsko-żywieckiej, jak i metropolia katowicka, to tereny zamieszkiwane przez największe w Polsce skupiska wyznawców Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Spośród 85 tysięcy ewangelików zamieszkujących tereny kraju aż 55 tysięcy to mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego, 6 tysięcy mieszka na terenie metropolii katowickiej.

Struktury ekumeniczne, które zostały powołane do życia na Śląsku, są niejako odzwierciedleniem struktur w całym Kościele. Na początku dokonana została charakterystyka problematyki ekumenicznej w diecezji katowickiej, potem opolskiej a następnie bielsko-żywieckiej.

Po Soborze Watykański II diecezja katowicka, w skład której wchodził Śląsk Cieszyński (do 1992 roku), jako pierwsza zainicjowała i ukształtowała ramy ruchu ekumenicznego w Polsce. Jej specyfika wynika z bogactwa i różnorodności wyznaniowej, implikującej określony charakter działań ekumenicznych, odmienny od działań podejmowanych w diecezjach pozbawionych tak mocno zaznaczonej

mozaiki wyznaniowej. Inicjatorem, a zarazem prekursorem tych działań był bp H. Bednorz, który brał czynny udział w Soborze Watykański II i był przekonany, że ekumenizm zbliży chrześcijan różnych denominacji do siebie. Biskup podejmując działalność ekumeniczną w trzech jej płaszczyznach: duchowej, doktrynalnej i praktycznej, potwierdził tezę, że budowanie jedności jest tylko możliwe w różnorodności, u podstaw której zawarte były idee ekumeniczne zaprezentowane na Konferencji Misyjnej w Edynburgu.

Szczególną rolę biskup Bednorz przywiązywał do nabożeństw ekumenicznych sprawowanych nie tylko w Tygodniu Modlitwy o Jedność Chrześcijan, ale także w pozostałych dniach roku. Wskazuje na to zarządzenie biskupa¹, w którym określono, kiedy poza Tygodniem Modlitw o Jedność Chrześcijan Kościół rzymskokatolicki powinien zanosić modlitwy o ich jedność. Dokument ten był pierwszym tego typu w Polsce.

Biskup H. Bednorz w listach pasterskich na Tydzień Modlitwy o Jedność Chrześcijan na pierwszy plan wysuwa potrzebę wypracowania wśród wiernych postawy ekumenicznej, począwszy od wspólnej modlitwy w intencji jedności, a skończywszy na wspólnym działaniu na płaszczyznach życia społecznego². W listach, powołując się na szlachetny odruch duszy, apelował, aby modlić się o jedność chrześcijan indywidualnie i społecznie. Nawoływał do modlitwy również tam, gdzie znajdują się różnej wielkości skupiska chrześcijan – niekatolików. To modlitwa katolików o zjednoczenie chrześcijan winna zbliżyć ich z niekatolikami. To odruch serca winien rozbudzić świadomość chrześcijańską i włączenie wyznawców Chrystusa do wspólnej modlitwy. Biskup często apelował o włączenie ewangelików i innych niekatolików „do naszej intencji modlitewnej, choć głównie będzie ona skierowana do tych społeczności ludzkich, które najbardziej są wyznaniowo rozbite i rozdarte”³.

Zdaniem biskupa „najpierw modlitwą, potem także ofiarą i miłością powinniśmy przyczyniać się do celu jedności chrześcijan”⁴. Zachęcał również, by katolicy odnosili się do ewangelików i prawosławnych z bezinteresowną miłością i udzielali i pomocy w potrzebie, przestrzegał, aby „nie wydawać się w płytkie polemiki” i wzywał do wzajemnego poszanowania, zaprzestania prozelityzmu, to znaczy „przyciągania za wszelką cenę ewangelików czy prawosławnych do Kościoła katolickiego”⁵.

¹ H. BEDNORZ, *Zarządzenie nr VS-639/68*, „Wiadomości Diecezjalne” (dalej: WD), 10-11-12(1967), 190.

² Biskup był autorem 15 listów ekumenicznych, a pierwszy list pasterski o ekumenizmie do diecezjan skierował 1968 roku. Zob. H. BEDNORZ, *List pasterski o ekumenizmie*, WD 3-5(1972), 68.

³ H. BEDNORZ, *2 List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*, wyd. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1982, 289-290.

⁴ H. BEDNORZ, *9 List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum*, 327.

⁵ TENŻE, *1 List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum*, 287.

Biskup H. Bednorz szczególny nacisk kładł na edukację ekumeniczną. Dlatego zaleca, aby „klerycy, studenci teologii, przyswajali sobie w sposób gruntowniejszy zasady teologii ekumenicznej opierającej się na nauczaniu soborowym”, wszak przyszli kapłani winni nieść „promyk nadziei, który może mieć niemały wpływ na rozwój ekumenizmu na Śląsku”. Zdaniem biskupa, tematyka ekumeniczna powinna być również przekazywana na katechezie. Biskup podkreśla, że należy uczyć dzieci i młodzież w duchu zjednoczenia chrześcijan dlatego, że „ekumeniczne oddziaływanie na dzieci i młodzież daleko więcej znaczy niż laickie i świeckie wychowanie do tak zwanej tolerancji”⁶ oraz wychowywać „w duchu zdrowego ekumenizmu chrześcijańskiego, który ma swoją mocną podstawę w ekumenizmie modlitewnym”⁷.

Drugą istotną formą w dążeniu do jedności na Śląsku zalecaną przez bp. H. Bednorza był ekumenizm doktrynalny. Dlatego też starał się wśród wiernych propagować i poszerzać wiadomości z zakresu teologii ekumenicznej. Jedną z form propagowania idei ekumenicznej były wykłady ekumeniczne, seminaRIA i sympozja.

Biskup H. Bednorz jako pierwszy hierarcha Kościoła katolickiego w Polsce, kierując się duchem miłości chrześcijańskiej, złożył publiczną deklarację w 4 liście pasterskim o ekumenizmie (6 stycznia 1972) oddania do dyspozycji ewangelików każdego kościoła katolickiego na terenie diecezji katowickiej, „w którym, z braku własnego kościoła, chcieliby odprawić swoje ewangelickie nabożeństwo. (...), ufając, że bracia ewangelicy zrozumieją znaczenie tego zamierzonego czynu ekumenicznego, a także chętnie zaproszą katolików do korzystania z ich ewangelickich kościołów na terenach, na których nie ma kościołów katolickich, albo, jeśli są, to są zbyt ciasne i szczupłe”⁸. W tym miejscu warto przytoczyć fakt wcześniejszego udostępnienia świątyni katolickiej w Cieszynie-Bobru ewangelikom oraz późniejszego udostępnienia kościoła ewangelickiego katolikom, kiedy to w nocy z 27/28 stycznia 1993 roku w Międzyrzeczu koło Bielska spalił się zabytkowy kościół katolicki. Od tego momentu aż do wybudowania nowej świątyni katolicy cały rok liturgiczny, łącznie z chrztami, bierzmowaniem, pogrzebami, ślubami oraz wizytacją kanoniczną celebrowali w kościele ewangelickim⁹.

Obecna historia dostarcza nam również kolejnych przykładów realizowania idei zjednoczeniowych. Do nich zaliczyć należy bezprecedensowe wydarzenie ekumeniczne, do którego doszło w dniu 16 stycznia 2000 roku w Siemianowi-

⁶ TENZE, 2 *List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum*, 291.

⁷ TENZE, 3 *List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum*, 295.

⁸ TENZE, 4 *List pasterski o ekumenizmie*, w: *Ut unum*, 301.

⁹ Tę samą kwestię udostępniania niekatolikom kościołów i pomieszczeń przykościelnych podjął również w zarządzeniu z dnia 8 stycznia 1981 roku biskup opolski Alfons Nossol. Zob. Z. GLAESER, *Ekumenizm na Śląsku Opolskim w kontekście przesłania Pierwszego Synodu Diecezji Opolskiej (2002-2005)*, w: *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2007, 130.

cach Śląskich. Po 55 latach użytkowania świątyni przez Kościół rzymskokatolicki, dzięki osobistemu zaangażowaniu ks. abp. Damiana Zimonia, przekazano ją z powrotem parafii ewangelickiej. Pierwsze po 1945 roku nabożeństwo ewangelickie w tamtejszym kościele odbyło się w niedzielę 2 kwietnia 2000 roku¹⁰.

Kolejną zasługą posługiwania bpa H. Bednorza na niwie ekumenicznej było utworzenie Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej¹¹. W ten sposób w historii śląskiego ruchu ekumenicznego biskup katowicki zapisał się jako wykonawca wydanej przez Sekretariat do Spraw Jedności Chrześcijan 17 maja 1967 roku *Dyrektywy do wykonania uchwał Soboru Watykańskiego II w sprawie ekumenizmu*¹².

Diecezja katowicka była pierwszą z diecezji w Polsce, która wprowadziła w życie dokumenty Soboru Watykańskiego II, dotyczące spraw ekumenizmu, czyniąc to w czasie obrad Synodu Diecezjalnego, trwającego od 14 grudnia 1974 roku do 15 listopada 1975 roku. Zarządzenia i zalecenia w nich zawarte zaczęły obowiązywać z dniem 25 czerwca 1976 roku i zostały zamieszczone w dokumencie *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*. Zawarł on dokładną wykładnię postanowień Synodu, wśród których należne miejsce zajął ekumenizm. Rozdział zatytułowany *Ekumenizm w Kościele katowickim*, poświęcony temu zagadnieniu, składa się z kilku części, a pierwsza z nich: *Teologiczne aspekty wezwania do dzieła ekumenizmu* rozpoczyna się słowami: „Ekumenizm został przez Sobór uznany za mocno rysujący się znak czasu”¹³. W dokumencie stwierdza się, że skutki rozdarcia na gruncie chrześcijaństwa dają się zauważyć również w diecezji katowickiej. Jedność rozwija się w życiu gmin chrześcijańskich, dlatego też Kościoły miejscowe powinny uświadomić sobie swoją odpowiedzialność za odbudowę jedności. Wskazuje on również na wiele form działania, które przyczyniają się do spopularyzowania i ożywienia ruchu ekumenicznego, jak i omawia akcje ekumeniczne prowadzone przez Kościoły katolicki i ewangelicki, które w późniejszym okresie doprowadziły do wzajemnego współdziałania. W dokumencie znajdujemy wielokrotnie odwołania do roli i znaczenia modlitwy w procesie pojednania, która będąc duszą ruchu ekumenicznego pozwala nam przełamać istniejące bariery,

¹⁰ Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 roku państwo przejęło budynek probostwa i kościoła ewangelikom, które następnie przekazano Kościołowi rzymskokatolickiemu na potrzeby Zgromadzenia Sióstr Wizytek. Ewangelikom został tylko dom parafialny, gdzie urządzono kaplicę. Por. *Kalendarium. 110-lecie kościoła w Siemianowicach Śląskich (Siemianowice Śląskie, 13 lutego 2005 r.)*, „Ewangelik” 2005, nr 2, 15.

¹¹ H. BEDNORZ, *Dekret o Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej, z dnia 10 XII 1968 roku*. VS–647/68, WD 1-2(1969), 12-13.

¹² *Dyrektywy do wykonania uchwał Soboru Watykańskiego II w sprawie ekumenizmu*, WD 10-12(1967), 178-179.

¹³ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej 1972–1975*, Katowice–Rzym 1976.

w której doskonali się bliskość Chrystusa z nami, i która ożywia nadzieję na wyproszenie pojednania. Poświęca on również uwagę znaczeniu współpracy charytatywnej i społecznej, wskazując, że „potrzeby bliźnich stoją poza granicami podziałów, podobnie jak powszechnie przez wszystkich chrześcijan uznawane jest prawo miłości bliźniego”¹⁴.

Od 17 sierpnia 1977 roku, czyli od konsekracji bpa Alfonsa Nossola w katedrze pw. Św. Krzyża w Opolu, ekumenizm staje się codziennością w diecezji opolskiej. Pod przewodnictwem „Apostoła Jedności”, jakim jest biskup opolski, rodzą się nowe inicjatywy ekumeniczne. Arcybiskup A. Nossol w swej posłudze jednania podkreśla, że szczególną i niezbędną drogą działalności ekumenicznej jest modlitwa i dialog teologiczny, co konsekwentnie realizowane jest również przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, od początku jego utworzenia, to jest od 1994 roku. Na bazie Katedry Ekumenizmu i Teologii Porównawczej 17 marca 2000 roku został powołano Instytut Ekumenizmu i Badań nad Integracją, w skład którego weszło pięć katedr: Zasad Ekumenizmu, Teologii Kościołów Wschodnich, Teologii Kościołów Poreformacyjnych, Dialogi Międzyreligijnego oraz Badań nad Integracją¹⁵.

Tak jak w diecezji katowickiej w latach siedemdziesiątych dwudziestego stulecia odbył się Synod Diecezjalny, tak w latach 2002-2005 odbył się Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej, zwołany przez biskupa opolskiego Alfonsa Nossola. Uchwały synodalne zostały zamieszczone w *Statutach*, a równocześnie w dokumencie tym w rozdziale VIII zostało zaprezentowane ekumeniczne przesłanie Pierwszego Synodu Diecezji Opolskiej. Przedstawione kwestie ekumeniczne obejmują następujące zagadnienia: *Biblijno-teologiczne podstawy zaangażowania ekumenicznego*, *Katolickie zasady ekumenizmu*, *Struktury organizacyjne życia ekumenicznego w diecezji*, *Płaszczyzny i formy współpracy ekumenicznej oraz wspólnego świadectwa*, *Problem sekt i nowych ruchów religijnych*¹⁶.

Wspomnieć należy również o cieszyńskim środowisku naukowym o Filii Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego, gdzie istnieje od roku akademickiego 1998/1999 specjalność „Edukacja religijna o wymiarze ekumenicznym”. Profil katolicki i ewangelicki zaakceptowana przez Komisję ds. Nauki przy Konferencji Episkopatu Polski¹⁷.

Idee ekumeniczne były również zaznaczone podczas trwania znaczącego wydarzenia ekumenicznym na Śląsku, jakim był Międzynarodowy Kongres Ekume-

¹⁴ Tamże, 3.3.4.4.

¹⁵ A. NOSSOL, *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia*, Opole 2001, 191.

¹⁶ Z. GLAESER, *Ekumenizm na Śląsku Opolskim*, 116-133.

¹⁷ A. NOSSOL, *Ekumenizm w Polsce po Soborze Watykańskim II*. „Trzecie Tysiąclecie” 2(1999), 78-80; J. BUDNIAK, *Cieszyńska „Alma Mater” w procesie integracji międzywyznaniowej*, w: *Tradycje kształtowania nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim*, red. W. KORZENIOWSKA, A. MITAS, A. MURZYN, U. SZUŚCIK, Katowice 2009, 207-208.

niczny, który odbył się w Cieszynie w 1995 roku pod hasłem: *Odnów nas przez modlitwę i pracę – ora et labora*, w którym wzięli udział duchowni i świeccy z Polski, Europy, Ameryki i Afryki, reprezentujący wszystkie wyznania chrześcijańskie¹⁸.

Ważnym wydarzeniem ekumenicznym na Śląsku było nabożeństwo ekumeniczne prowadzone przez papieża Jana Pawła II w dniu 31 maja 1997 roku podczas Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, który odbył się we Wrocławiu. Papież w czasie swego wystąpienia, zwracając się do przedstawicieli wszystkich Wspólnot chrześcijańskich, między innymi powiedział, że „Jezus Chrystus, Ten, który jest i który przychodzi, oczekuje od nas czytelnego znaku jedności, oczekuje wspólnego świadectwa”¹⁹.

Włączenie się Kościołów i Wspólnot kościelnych w nurt ekumeniczny jest pierwszym znakiem wzajemnej recepcji. Ona toruje drogę chrześcijanom do odnalezienia wspólnej tradycji w podstawowych elementach historii. Jest to proces postępujący, który raz rozpoczęty nie można zatrzymać. Toteż staje się on ekumenicznym zadaniem dla wszystkich, którzy pragną jedności Kościoła Chrystusowego.

Ökumene in Schlesien

Zusammenfassung

Der Artikel beschreibt die Entwicklung der ökumenischen Lage in Schlesien nach dem Zweitem Vatikanischen Konzil. Der Verfasser konzentriert sich auf den ökumenischen Initiativen, die in verschiedenen schlesischen Bistümern vorgenommen wurden. Es werden vor allem die Verdienste von Bischöfen H. Bednorz und A. Nossol hervorgehoben, sowie die bedeutendsten ökumenischen Ereignisse der postkonzilaren Epoche in Schlesien allgemein erwähnt.

¹⁸ Specjalnie na tę uroczystość Wojciech Kilar skomponował hymn, który od tej pory stał się oficjalnym hymnem Międzynarodowej Wspólnoty Ekumenicznej i rozpoczyna corocznie, w innym kraju, Kongres Ekumeniczny. Słowa hymnu: „Króluj nam Chryste po wieczny czas. Zawsze i wszędzie Ty prowadź nas. Bądź naszą drogą, uczyn ten cud, abyśmy byli jedno, Boży lud. Bądź naszą prawdą, spełń Ojca plan, abyśmy byli jedno. Amen. Bądź naszym życiem, daj pokój nam, abyśmy byli jedno. Amen. Amen.” Por. J. BUDNIAK, *XXVIII Międzynarodowy Kongres Ekumeniczny w Cieszynie*, Cieszyn–Bytom 1996, 26n.

¹⁹ JAN PAWEŁ II, *Nie żałujmy wysiłku na rzecz wielkiego dzieła zjednoczenia. Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w Hali Ludowej (Wrocław 31.05.1997)*, OsRomPol 7/1997, 10-12.